

FILLOSOFI

Maandelijks uitgave van de Faculteitsvereniging Utrechtse
Filosofiestudenten voor de Faculteit Wijsbegeerte Utrecht

Nummer 3 Jaargang 1
Blok 4 April / Mei 2000

IN DIT NUMMER:

<i>Thema: Don Juan</i>	pg.1
<i>Mijn leuke ervaringen & Voorlichtingsdag</i>	pg.2
<i>Roosters en mededelingen</i>	pg.3
<i>Autarkeia</i>	pg.5
<i>Kalender</i>	pg.8
<i>Don Giovanni: de opera</i>	pg.10
<i>Don Giovanni of Casanova?</i>	pg.11
<i>De gebroeders & het interview</i>	pg.12
<i>De trukendoos van de logica</i>	pg.13
<i>Symposium FiB</i>	pg.14
<i>Halverwege & Tot slot</i>	pg.16

VAN DE REDACTIE

THEMA: DON JUAN

Het nummer dat jullie nu in je hand houden is een themanummer gewijd aan het personage Don Juan. Hoewel hij bij Kierkegaard het symbool is voor het eerste / laagste levensstadium; het esthetische, wil dit niet zeggen dat de redactie in dit nummer bij dit stadium stil blijft staan.

De redactie

Verschillende interessante, meer en minder filosofisch getinte artikelen zullen je meevoeren naar het moment van keuze voor één van de hogere levensstadia; het ethische of misschien zelfs het religieuze stadium. De redactie wil A. van Savooyen en R. Stuijvenberg bij deze hartelijk danken voor hun enthousiaste, spontane bijdragen!

Daarnaast in dit nummer als vanouds een strip. Ook het interview is er weer, dit keer met een zeer actieve propedeusestudent. Bovendien vinden jullie ook de columns van onze vaste correspondenten Ria den Dikken over Tolstoj en Dostojevski en over haar ervaringen tijdens het afstuderen in de educatieve variant.

Als jullie voor komende nummers nog briljante ideeën hebben, tips voor de agenda, opmerkingen, reacties op de stelling, roddels van de faculteit (mits de privacy in acht wordt genomen), kunnen jullie die op de verschillende redactieadressen (zie de colofon) inleveren.

Veel leesplezier!

¶

DON JUAN EN HET TIJDSBEWUSTZIJN

De afgelopen millenniumwisseling is in de media frequent besproken en daarbij kwam regelmatig dit aspect naar voren: de willekeurigheid van onze tijdrekening. De kunstmatigheid van onze kalender en onze uurindeling is bij iedereen genoegzaam bekend, maar in het dagelijks leven realiseren we ons dat verder nauwelijks, we denken er hooguit aan bij het ingaan en aflopen van de zomertijd. Toch heeft de kunstmatige tijdrekening een belangrijke functie in onze samenleving.

A. van Savooyen

Douwe Draaisma beschrijft in zijn boekje *Het verborgen raderwerk* hoe in de loop van de geschiedenis de West-Europese maatschappij beïnvloed is door veranderingen in de tijdrekening. Vooral sinds het mechanisch uurwerk is uitgevonden, geven de mensen meer en meer een eigen

structuur aan de natuurlijke tijd.

Ieder dorp kende aanvankelijk zijn eigen, door de zonnwijzer aangegeven tijd. De dag begon wanneer de zon opkwam. Pas sinds klokken voor iedereen in de samenleving te raadplegen zijn, is het mogelijk een uniforme tijd aan te houden. Nu begint de dag wanneer de klok dat aangeeft, zomer of winter.

Wie het mechanisch uurwerk heeft uitgevonden, is niet bekend. Ook niet wanneer dat precies is geweest. Wel is duidelijk dat allereerst in kloosters de behoefte aan een apparaat voor nauwkeurige en constante tijdmeting werd gevoeld. Godsdienstige plichten moesten op vaste tijden worden vervuld, maar aan zonnwijzers heb je niks met bewolkt weer...

Vervolg op pagina 6

MIJN LEUKE ERVARINGEN

Vanaf vorig jaar heeft de overheid het mogelijk gemaakt behalve exacte vakstudies ook andere wetenschapsgebieden uit te breiden met een filosofisch jaar. En daar ik toch al filosofie studeerde, was dit natuurlijk erg aantrekkelijk voor mij.

R. den Dikken

Ik moest een programma van 210 studiepunten samenstellen, een vijfjarig traject, in plaats van de gewone 168, bekend als het vierjarige traject. Vanwege deze uitbreiding van de vakstudie, in mijn geval 'Wijsgerige en Historische pedagogiek', met tien modules wijsbegeerte en de nodige eisen binnen de vakstudie kan ik gaan afstuderen in de 'Wijsbegeerte van de Pedagogiek'. De studiefinanciering wordt dan ook met een extra jaar verlengd, in het geval je bij aanvraag al 168 punten gehaald hebt van het ingediende programma. In mijn geval was dat zo.

De tien modules wijsbegeerte moeten trapsgewijs worden opgebouwd. Hiermee wordt bedoeld dat er een aantal modules op propedeuse niveau, de daarop aansluitende modules op basisdoctoraalniveau en vervolgmodes op doctoraalniveau (waaronder wetenschapsfilosofie) vereist zijn. Daarnaast moet de vakstudie ook een drietal wijsgerige modules bevatten. Ten slotte moet er een scriptie van acht punten geschreven worden, toegespitst op, in mijn geval, de 'Wijsbegeerte van de Pedagogiek'.

Aan alle verplichtingen heb ik verder voldaan en nu ben ik hard bezig een onderwerp te zoeken voor mijn afstudeerscriptie 'Wijsbegeerte van de Pedagogiek'. Jammer genoeg behoor ik niet tot de selecte groep studenten die al vanaf hun geboorte weten op welk onderwerp ze willen afstuderen. Ik vind het dan ook erg lastig iets te verzinnen en mijn graad van chagrijnigheid stijgt met de dag. Soms word ik 's nachts wakker en dan beseft ik me dat ik weer bezig was met nadenken... Als ik het nu zo doe, dan kan ik dit en dit combineren ... Het moet over iets ethisch gaan en tegelijkertijd met opvoeding te maken hebben... Ik kan ook aan de andere kant beginnen, de kant van de onderwerpen waar de begeleiders veel vanaf weten. Maar wat zou ik daar dan mee willen... Ik moet misschien bij mijzelf beginnen, wat weet ik allemaal en wat vind ik leuk?

Ik ben nu een lijstje aan het opstellen met mogelijke onderwerpen. Ik probeer op ideeën te komen door over bepaalde interessegebieden wat te lenen uit de bibliotheek. Maar ik kan natuurlijk niet eerst alles grondig gaan bestuderen. Toch weet ik er weer te weinig van af om met een toegespitste probleemstelling te kunnen komen. Ik heb zelfs een tijdje in *The Oxford Companion to Philosophy* gebladerd, maar toen werd ik nog moedelozer. Ik merkte dat ik met mijn filosofiestudie nog maar aan het begin van het begin heb gesnuffeld...

Maar één ding is zeker, een onderwerp komt er. Het is alleen de vraag welk en wanneer.

¶

MEELOOP- EN VOORLICHTINGS DAG

Op 14 en 18 maart hebben 4, 5, en 6 VWO'ers een kijkje genomen op onze faculteit. Iedereen die nu Inleiding Politieke en Sociale Filosofie volgt, zal het niet zijn ontgaan: op het eerste college een dubbel zo volle collegezaal en een college dat vooral bij algemeenheden bleef hangen. De potentiële filosofjes hoorden het allemaal keurig aan en dachten er vervolgens het hunne van.

C. van Sijl

Leuk is het feit dat de verhouding mannen / vrouwen veel evenwichtiger is dan ze vele jaren geweest is. Of men hieruit nu kan concluderen dat de trend van het huidige eerste jaar (waar de verhouding ongeveer fifty / fifty is) wordt doorgezet, is nog maar de vraag. De ervaring leert dat een meeloopdag heel wat mensen trekt die je daarna nooit meer terug ziet.

Ook op de algemene open dag werd de stand van filosofie druk bezocht. Niet in de laatste plaats door de grote belangstelling voor de nieuwe studie Filosofie in Bedrijf, die, zoals jullie hebben kunnen lezen in *De Filosoof nr. 1*, volgend studiejaar van start gaat. Maar ook de pure studie filosofie deed het goed. Bij de voorlichtingsronde hiervoor, die 's middags werd gehouden, waren zelfs zoveel belangstellenden dat men in de vensterbanken en op de tafels moest zitten...

Er was een hoorcollege van dr. T. van den Beld, die door de

slimme vragen van zijn publiek niet alleen het utilisme moest bespreken, maar ook de voor- en nadelen ervan, terwijl hij het oorspronkelijk bij zijn klassieker over Effy en Jeany (*The heart of Midlothian*, van Sir Walter Scott) wilde laten. Er lijkt dus heel wat potentieel klaar te liggen om onze docenten volgend jaar het vuur na aan de schenen te leggen!

Ook de uiteenzetting van dr. R. van der Lecq over wat filosofie studeren in Utrecht inhoudt, werd aandachtig aangehoord. Het is natuurlijk lastig om in iets meer dan een half uur een totaaloverzicht hiervan te geven en je tegelijk positief te profileren ten aanzien van andere universiteiten. Zij zijn immers geen collega-opleidingen, maar regelrechte concurrenten. De drang om studenten binnen te halen doet nog wel eens afbreuk aan de waarheidsgetrouwheid van het geschetste beeld en de werkelijkheid van hoe filosofie hier onderwezen en onderzocht wordt.

Maar ach, die middelbarescholieren zijn ook niet op hun achterhoofd gevallen en begrijpen heus wel dat alles wat ze op zo'n meeloop- of voorlichtingsdag krijgen voorgeschoteld een opgepoetst en op zijn paasbest aangekleed beeld is. Toch zou ik ervoor willen pleiten een eerlijkere voorlichting te geven, omdat dit ook tegengaat dat velen er na een jaar mee stoppen, wanneer het ware gezicht van de Utrechtse studie Filosofie zich heeft getoond...

¶

VAN DE ADMINISTRATIE

ROOSTER BLOK 5

PROPEDEUSE

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
13.00 - 11.00		Inl.W.Antropologie Bransen T1: 111 HC m.u.v. 16/5: T1:B en 13/6: T1: A			Inleiding Wijsgerige Antropologie Bransen HC Unnik: 311
15.00 - 13.00	Kennisleer en Wetenschapsfil. WG T1:103 en 117 m.u.v. 26/6 T1:114 en 123	Inleiding Wijsgerige Antropologie Bransen WG T1: 116 en 117		Kennisleer en Wetenschapsfilosofie HC CGZ: F. 125 m.u.v. 25/5:Unnik:001	Inleiding Wijsgerige Antropologie Bransen WG Unnik: 210 en 219
17.00 - 15.00	.Kennisleer en Wet.fil 19/6:T1:A + 15/5 26/6:Unnik: 211 + 22/5 Unnik: 001 5/6: + 29/5			Kennisleer en Wetenschapsfilosofie Vaardighedenonderwijs Bestuursgebouw 465	
Deeltijd: Dinsdag 19.00 - 22.00 : Inleiding Wijsgerige Antropologie HC Bransen T1 A					

BASISDOCTORAAL

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
11.00 - 9.00	Staat en individu Verbeek BG: 465		Staat en individu Verbeek BG: 465		
13.00 - 11.00	Staat en individu Verbeek BG: 465				
15.00 - 13.00			Feit, Waarde, Theorie Lievers, Steenbakkers en Vorstenbosch BG: 465		Feit, Waarde, Theorie Lievers, Steenbakkers en Vorstenbosch BG: 465
		DEELTIJD: 19.00 - 22.00 Feit, Waarde, Theorie			

VERVOLGDOCTORAAL

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
11.00 - 9.00				Duits Idealisme Schuhmann BG: 465	
13.00 - 11.00		Duits Idealisme Schuhmann BG: 465			
Avond 22.00 - 19.00	Sexual difference and the desiring machines Braidotti T1: Zaal 121	The human condition BG: 465 voor voltijd en deeltijd Bio-Ethiek II BG: 467 voor voltijd en deeltijd	:Nieuere Wijsbegeerte Spinoza, Ethica Steenbakkers T1: 121	:Politieke Filosofie Utopie van Reijen Unnik: 201	

**NB: Geen onderwijs op donderdag 1 juni (Hemelvaartsdag),
maandag 12 juni (tweede pinksterdag)**

TENTAMENROOSTER BLOK 4

maandag 1 mei	dinsdag 2 mei	woensdag 3 mei	maandag 8 mei	dinsdag 9 mei	donderdag 11 mei
12.00 - 9.00 Vrijheid en moraal in .de nieuwere Wijsbeg T1: zaal B			uur 12.00 - 9.00 Her: Inl. Geschiedenis nieuwere wijsbegeerte BG: 465		uur 12.00 - 9.00 Her: Taalfilosofie T1: 038
22.00 - 19.00 Log. instrumentarium kennisrepresentatie CGZ: E 204	uur 22.00 - 19.00 Kennisleer en wetenschapsfilosofie T1: 038	uur 18.00 - 15.00 Inleiding Geschiedenis nieuwere wijsbegeerte 2 T1: A		uur 17.00 - 14.00 Her: Logische complexiteit Unnik: 222	uur 12.00 - 9.00 Her: Niet Monotoon redeneren CGN: C 006
	uur 22.00 - 19.00 Philosophy of Social Sciences BG: 465	uur 22.00 - 19.00 Politieke Filosofie II Unnik 201		uur 22.00 - 19.00 Her: Logica I T1: 038	

.NB: Inschrijven voor de herkansingen kan tot uiterlijk donderdag 4 mei bij de onderwijsadministratie

MEDEDELINGEN

Geachte medewerkers en studenten,

Helaas kunnen wij de veiligheid van uw bezittingen niet garanderen.

Laat uw spullen dus niet onbeheerd achter en neem uw kostbaarheden (b.v. laptops) 's avonds mee naar huis, want ook een afgesloten kamer biedt geen garantie.

Wij betreuren dit, maar het is jammer genoeg niet anders.

U kunt ons niet aansprakelijk stellen voor verlies of diefstal.

Het bestuur van de faculteit Wijsbegeerte

Wijsgerig Bijvak Vrouwenstudies

Het wijsgerig bijvak vrouwenstudies dat in blok 5 door prof. Braidotti gegeven wordt, heeft aan andere titel en inhoud dan in de studieguides vermeld staat. Het vak zal op maandagavond van 7 tot 10 uur gegeven worden en is toegankelijk voor deeltijd en voltijdstudenten, de locatie wordt nog bekend gemaakt. Onderstaand de beschrijving in het Engels, ook de colleges worden in de Engelse taal gegeven. De toets, die waarschijnlijk uit een paper bestaat, kunt u in het Nederlands doen.

Sexual Difference and the Desiring Machines

The French philosopher Gilles Deleuze develops in his work a new concept of embodiment, subjectivity and desire. He develops a constructive dialogue with the history of philosophy in the Continental tradition and also with psychoanalytic theory, especially Lacan's work. Deleuze's theories also address feminist concerns, ranging from the notion of desire, to that of the body and of their interaction with society. The question of the politics of the subject and what counts as political subversion is also a crucial point of Deleuze's work. In this course we will read Deleuze's work with cross-references to that of Luce Irigaray: both of them interrogate the notion of 'difference' and engage with the power of philosophical discourse in a constructive manner. The emphasis will fall on the notion of the body, identity, subjectivity and desire.

We will concentrate on the chapter on "Becoming" from Gilles Deleuze and Felix Guattari's book "One Thousand Plateaus" and on selected parts of Irigaray's "This Sex Which is not one". The secondary material will be provided by the volume edited by Constantin Boundas and Dorothea Olkowski "Gilles Deleuze and the Theatre of Philosophy".

Afgestudeerd ben je nu nog niet. Maar ongetwijfeld houdt je toekomst je wel bezig, zeker als je binnenkort afstudeert. Dan ben je óók een alumnus. En dan?

B. Verlaan (voorzitter Autarkeia)

Nadat je dan die minder of meer begeerde bul op zak hebt, sta je minder of meer alleen in de grote wereld 'filosoof te wezen'. Hoe je dat aanpakt, is ieders eigen zaak. Ja, je bent alleen, staat alleen, op je zelf en zelfstandig; in de filosofie maar ook als lid van een bredere samenleving. Nee, er zijn geen docenten meer die je minder of meer subtiel op je dwaasheden wijzen; je staat er alleen voor. Kortom: autarkeia.

Dat is een grote uitdaging, want de samenleving zit niet te wachten op filosofen. Economen en technici liggen beter in de markt, net als cognitief kunstmatig intelligentiekundigen. Zij dragen ongetwijfeld veel minder of meer nuttige zaken bij aan deze samenleving; 'added value'. Maar aan grote vragen, aan wezenlijke zaken wordt vaak minder of meer voorbij gegaan.

Dat is natuurlijk gemakkelijk gezegd; iets tendentius formuleren en dan verwijzen naar iets minder of meer niet bestaands en dát tot 'wezenlijk' uitroepen. Helemaal juist. WAT kan, in de grote wereld van 2500 jaar wijsbegeerte en, bij elkaar geteld, duizenden mensjaren vakwetenschap(en), een beginnend filosoofje, minder of meer verlicht, verkondigen, dat over 2500, over 1000 jaar of zelfs over slechts 100 jaar nog met dezelfde vlijt en ijver bestudeerd zal worden als nu de geschriften van Hegel, Kant, Aquino, Boethius, Aristoteles?

Een nog grotere uitdaging! Wis en drie; minder of meer.

Nu hebben ook de verschillende illustere filosofen in het verleden beide uitdagingen gekend. Spinoza loste de grote uitdaging op met glasslijperij; een goede aanzet voor de

fijnslijperij van zijn grotere gedachten in de avonduren. Een filosoof uit de oudheid -de naam schiet mij nu even niet te binnen- had een handelsgerichte oplossing: hij kocht alle druivenpersen op uit de wijde omgeving toen niemand de dingen nodig had en hij verkocht ze met forse winst toen de druiven rijp waren en iedereen een pers moest hebben voor de wijnproductie. Dit vereiste enig beginkapitaal en de moderne variant zou wellicht 'aandelenhandel' kunnen heten. Na met succes deze grote uitdaging gerealiseerd te hebben, lonkte de grotere uitdaging...

De alumnivereniging Autarkeia kan een kleine rol spelen in het verlichten van de eenzaamheid. De grote en grotere uitdagingen zijn bespreekbaar met anderen; je bepaalt zelf wat je inbrengt en wat je overhoudt aan de inbreng van anderen. Misschien heb je zelf een leeskring, een regulier discours? Dan kun je het voorlopig zonder Autarkeia. Maar aan de andere kant, is het ook een kleine grotere uitdaging om die activiteit eens voor een breder voetlicht te brengen. Of je organiseert filosofische activiteiten zoals enkele bestuursleden van Autarkeia met veel verve doen.

Er zijn minder of meer redenen te over om na je afstuderen dat lidmaatschap van Autarkeia aan te nemen en aan te houden. Wat je ermee doet, welke invulling je geeft aan de grotere uitdaging, dat bepaal je zelf want je staat alleen en op jezelf; je bent in die zin autarkist.

De vraag van de voorzitter van Autarkeia, ondergetekende, is dan ook minder of meer invoelbaar en begrijpelijk; word je ook Autarkist?

Aanmeldingen zijn welkom bij: Autarkeia, p/a Steve Bikostraat 262, 3574 BG Utrecht. De contributie bedraagt FL 15,00 per jaar. Daar krijg je 2x een nieuwsbrief voor terug en kortingen bij onze activiteiten.

En ookal wordt je geen lid, toch graag tot ziens bij zo'n activiteit.

***Dat is een grote uitdaging,
want de samenleving
zit niet te wachten
op filosofen.
Economen en technici
liggen beter in de markt,
net als cognitief
kunstmatig intelligentie -
kundigen.***

***Maar aan grote vragen,
aan wezenlijke zaken
wordt vaak minder of meer
voorbij gegaan.***

In 1996 hebben de afgestudeerden van onze opleiding Wijsbegeerte de alumnivereniging *Autarkeia* opgericht.

De vereniging organiseert diverse activiteiten die bedoeld zijn om de filosofie onder de alumni 'levend' te houden maar ook wordt getracht via dit 'netwerk' de arbeidsmarktpositie van (toekomstige) afgestudeerden te verbeteren. Ook zijn er diverse groepen actief zoals een leesgroep, daarnaast wordt er een Nieuwsbrief uitgegeven.

Professor van Dalen is ere-voorzitter van Autarkeia.

Bestuursleden zijn: T. Boom, W. Jagtenberg, L. Jensen; penningmeester/secretaris; L. de Regt, voorzitter B. Verlaan.

Lidmaatschap is f 15,- per jaar, te storten op giro: 2294471 van L. de Regt/Autarkeia, Steve Bikostr. 262, 3573 BG Utrecht.

Ook bijdragen van sympathisanten zijn van harte welkom.

(Bron: www.phil.uu.nl/alumni/autarkeia)

DON JUAN EN HET TIJDSBEWUSTZIJN

vervolg van pagina 1

Vanaf de veertiende eeuw komen klokken voor in literatuur: onder meer in het *Paradiso* van Dantes *Divina Commedia* en in de Nederlandse *Beatrijs*. Zowel de West-Europese vorsten als de grote steden kwamen in die tijd in het bezit van een uurwerk. Vanaf de vijftiende eeuw komen er klokken voor op schilderijen. En in de zestiende eeuw blijkt het uurwerk een functie in het leven van de burgerij te hebben; als er in Amsterdam een torenklok stuk was, nam de stad wachters in dienst die dag en nacht de hele en halve uren moesten slaan.

De opmars van het uurwerk in de organisatie van de samenleving bracht een verandering in het tijdsbewustzijn van de mensen met zich mee. Omdat het om veranderingen in de structuur van de meetbare, kosmische tijd gaat, betreft het hier het objectieve tijdsbewustzijn. Daarnaast hebben verschillende auteurs (o.a. Wendorff, Toulmin, Quinones) zich gebogen over de geschiedenis van het subjectieve tijdsbewustzijn. Dit betreft de tijd zoals mensen die in bepaalde historische omstandigheden ervaren.

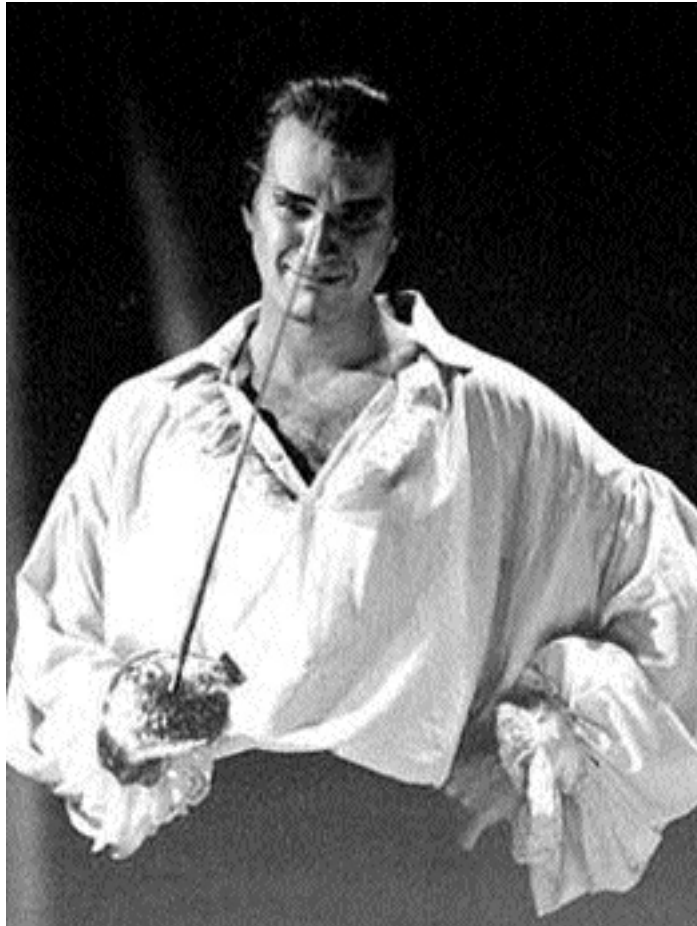
In periodes met oorlogen en hongersnood hebben mensen weinig vertrouwen in de toekomst, ze durven niet vooruit te kijken en leven met een beperkte tijdshorizon. In optimistische periodes is er een ruime tijdshorizon. Zo wil de Renaissancemens in de toekomst voortleven en hij zorgt daarom voor een roemrijk leven en voor nageslacht dat zijn naam voortzet; later in de geschiedenis grijpt de optimistische, maar ook individualistische Verlichtingsmens het moment van nu aan om zichzelf een goede toekomst te geven.

Als de genoemde auteurs gelijk hebben met hun theorieën over de geschiedenis van het tijdsbewustzijn, dan moet daar in literair werk iets van terug te vinden zijn. In de volgende alinea's zal ik proberen bij vier dramateksten elementen van dat tijdsbewustzijn aan te wijzen.

Viermaal Don Juan

Door de eeuwen heen hebben veel schrijvers een toneelstuk over Don Juan geschreven. Ik kies hier vier stukken uit vier verschillende stijlperiodes om na te gaan of er een verschillend

tijdsbewustzijn in te herkennen is. Omdat de stukken allemaal dezelfde vorm hebben (dialog) en ze alle dezelfde geschiedenis vertellen (die van Don Juan, de vrouwenversierder die de commandeur doodt, dan door wraaklustigen achtervolgd wordt en uiteindelijk door het standbeeld van de commandeur gedood wordt) laten ze zich goed vergelijken.

De eerste Don Juan-vertelling is van Tirso de Molina. Hij wordt in de literatuurgeschiedenis gerekend tot de Barok en schrijft zijn *De spotter van Sevilla* in 1625. Mechanische uurwerken zijn dan al gemeengoed in de meeste West-Europese steden en daarom is het opmerkelijk dat in dit stuk de tijd nog gemeten wordt door naar de stand van de zon en sterren te kijken. Er komen wel klokken voor, maar dit zijn luidklokken die de mensen moeten alarmeren bij brand en ander onheil. Waar het de meetbare, objectieve tijd betreft is Tirso dus nogal ouderwets.

Ook het subjectieve tijdsbewustzijn dat uit zijn werk spreekt, past niet goed bij de Barok. Volgens Wendorff en Toulmin overheerst in de zeventiende eeuw een gevoel van tijdloosheid; mensen

leven met een beperkte tijdshorizon door de ontwrichtende gevolgen van de godsdienstoorlogen. In de Don Juan-vertelling van Tirso is die tijdloosheid niet terug te vinden. Wel zijn er optimistische Renaissance-trekjes aanwijsbaar: personages doen hun best roem te vergaren en de toekomst van het nageslacht is belangrijk.

De classicist Molière gaat in zijn Don Juan-vertelling uit 1665 heel anders met tijd om. Het objectieve tijdsbewustzijn speelt in zijn stuk een opvallend prominente rol. De auteur vindt het belangrijk zijn publiek bij tal van gebeurtenissen te vertellen hoeveel jaren, maanden, weken, dagen, uren of kwartieren deze duurt. (Molière noemt geen minuten, minutenwijzers worden dan ook pas vanaf ongeveer 1700 algemeen.) In dit zeventiende eeuwse stuk is evenmin als in Tirso's stuk een gevoel van tijdloosheid aan te wijzen. Dit komt misschien door de aard van de vertelling. Tijdloosheid is weer te geven in een gedicht of in een mystieke tekst, maar niet in een toneelstuk over een schelm. Een dramaschrijver heeft geen andere keus dan de gebeurtenissen in een begrijpelijke, logische tijdsvolgorde aan zijn publiek te presenteren.

Tussen de stukken van Tirso de Molina en Molière zit maar veertig jaar en toch benadrukken de auteurs heel andere aspecten van de tijd. De achtergrond van de schrijvers verschilt dan ook nogal. Tirso schrijft volkstoneel, zijn stukken worden opgevoerd op binnenplaatsen van huizen voor een ongeletterd publiek. Molière schrijft voor het hof van Lodewijk XIV. Zijn publiek heeft weet van de nieuwste ontwikkelingen en juist in 1656 is er een belangrijke technische vooruitgang op klokkengebied. Christiaan Huygens vindt het slingeruurwerk uit waardoor de tijdmeting veel precieser wordt. De objectieve tijd komt daardoor in het middelpunt van de belangstelling te staan.

De derde Don Juan - vertelling is van Lorenzo da Ponte. Hij schrijft deze in 1787, de tijd van de Verlichting. De mens is optimistisch en heeft vertrouwen in zijn eigen kunnen. Met efficiënt optreden kan het individu richting geven aan zijn leven en de uitdrukking tijd is geld is in deze periode gemunt. Het is verrassend te zien hoezeer Da Ponte's Don Juan-vertelling bij deze karakterisering past. De auteur vertelt zijn verhaal zonder omwegen. Er komen geen verschillende generaties binnen een familie voor zoals bij Tirso de Molina; Da Ponte's personages willen binnen het bestek van hun eigen leven slagen en daardoor hechten ze minder belang aan hun nageslacht. Het begrip tijd komt vooral voor in de betekenis van 'op het juiste moment', 'geen tijd hebben', 'geen tijd willen verspillen'.

Ook in de vierde Don Juan - vertelling, geschreven in 1830 door Poesjkin, is het efficiënte omgaan met de tijd van de Verlichting terug te vinden. Net als bij Da Ponte komt het begrip tijd veel voor in de betekenis van 'de tijd is rijp'. Daarnaast laat Poesjkin zich kennen als een romanticus, onder meer door bespiegelingen over de vergankelijkheid van de jeugd in zijn tekst te verwerken.

Bij het tijdsbewustzijn van de Romantiek past volgens Wendorff een afwijzing van de lineaire tijd; de romanticus vlucht uit het heden, hij wil het liefst de tijd stilzetten en heeft eigenlijk helemaal geen klok nodig. De vaagheid waarmee Poesjkin vaak de tijd waarop gebeurtenissen plaatsvinden aangeeft, past bij die karakteristiek.

Het bevreemdt dat Poesjkins Don Juan - vertelling zowel kenmerken uit de Verlichting als uit de Romantiek vertoont; efficiënt omgaan met tijd en vluchten uit de tijd zijn slecht met elkaar te rijmen. Deze onevenwichtigheid komt waarschijnlijk doordat Poesjkin Da Ponte's vertelling als voorbeeld heeft genomen. Hoewel hij hem beslist niet slaafs volgt, kan hij - al dan niet bewust - elementen van diens omgaan met tijd hebben overgenomen.

Theorieën over tijdsbewustzijn blijken een aardige mogelijkheid te bieden om een literaire tekst te situeren. Dat de gedoodverfde Barokschrijver Tirso de Molina vooral blij geeft van een renaissancistisch tijdsbewustzijn, zal deels samenhangen met problemen die periodisering aankleven doordat ze te generaliserend zijn. Poesjkins onevenwichtige omgaan met de tijd roept de vraag op of er misschien een verband bestaat tussen een consequent tijdsbewustzijn en de kwaliteit van een tekst.

Literatuur:

- Da Ponte, L. *Don Giovanni*, in: Opera 1993, Maastricht 1993
- Draaisma, D. *Het verborgen raderwerk*, Baarn 1990
- Molière, *Don Juan*, Amsterdam 1986
- Poesjkin, A.S. *Verzameld proza*, Amsterdam 1957
- Quinones, R. J. *The Renaissance discovery of time*, Cambridge Massachusetts 1972
- Spierdijk, C. *Horloges en horlogemakers*, Amsterdam 1973
- Spierdijk, C. *Klokken en klokkenmakers*, Amsterdam 1984
- Tirso de Molina, *De spotter van Sevilla*, Antwerpen 1991
- Toulmin, S. *The hidden agenda of Modernity*, New York 1990
- Wendorff, R. *Zeit und Kultur*, Opladen 1985

DE GROTE VRIENDELIJKE

<p>Donderdag 20 April witte donderdag Amsterdam :Theologencafé Feestelijke presentatie van de vertaling van het hoofdwerk van .Kierkegaard</p> <p>uur. / Gratis 17.30 - 16.30 ,Felix Meritis, Keizersgracht 324 Info: Raad van Kerken Tel: 020-6755492</p>	<p>Vrijdag 21 April Goede vrijdag Utrecht Inspeelavond finale ParnassW s Kleinkunst Try-out .podium</p> <p>uur / Fl. 7,50 / 5,- 20.30 Theaterzaal ParnassW s, Kruisstraat 201 Utrecht :Reserveren Tel: 030 – 2538769 Info: 030 - 2538786</p>	<p>Zaterdag 22 April</p>	<p>Zondag 23 April Eerste Paasdag</p>
<p>Vrijdag 28 April</p> <p>Amsterdam Ter gelegenheid van de verschijning van het boek "Regels voor het mensenpark" gaan P. Sloterdijk en R. Safranski in debat. .Gespreksleider P. Scheffer Tijd: 20.00 uur. Toegang: fl.25,- / fl.20,- (CJP) In <i>De Rode Hoed</i> Info 020-5200121</p>	<p>Zaterdag 29 April</p> <p>Leusden Filosofisch café in de Internationale School voor .Wijsbegeerte in Leusden</p> <p>uur / Gratis 18.00 - 15.00 .Aanmelding niet nodig .Diner is facultatief</p>	<p>Zondag 30 April</p> <p>Brussel Debat met Sloterdijk, Safranski en Hertmans over Sloterdijks "Regeln .für den Menschenpark" .o.l.v. J.- P. Rondas .Tijd: 11.00 uur Théâtre de la Place des Martyrs Info: 32-(0)2-2236832</p>	<p>Maandag 1 Mei Dag van de Arbeid</p>
<p>Zaterdag 6 Mei</p>	<p>Zondag 7 Mei</p> <p>Groningen Filosofisch café</p> <p>uur 18.00 - 14.00 in Café De Groene Weijde, .Nieuwe Ebbingestraat 149 Info: filocafe@philos.rug.nl</p>	<p>Maandag 8 Mei</p>	<p>Dinsdag 9 Mei</p> <p>Amsterdam Felix & Sofie Aanvang 19.45 uur / Gratis Felix Meritis, Keizersgr. 324 Info: 020-5310972</p> <p>Amsterdam Lezing over Lacan en Freud uur. / Gratis 20.30 CREA Theater, ,Turfdraagsterpad 17 Info: 020-6260297</p>
<p>Zondag 14 Mei Moederdag</p>	<p>Maandag 15 Mei</p>	<p>Dinsdag 16 Mei</p>	<p>Woensdag 17 Mei</p>

FILOSOFIEKALENDER

<p>Maandag 24 April Tweede Paasdag</p>	<p>Dinsdag 25 April</p> <p>Leiden Filosofisch café. Thema: Vrouwen in de filosofie of wat boeddhisme voor ons kan betekenen? Spreker N. Kok of .P. van Hooft Café-restaurant Einstein, Nieuwe Rijn 19 Info: 071-5131038 of 512277</p>	<p>Woensdag 26 April</p>	<p>Donderdag 27 April</p> <p>Amsterdam Filosofisch café C. Seton over 'De actualiteit van 'Simone de Beauvoir .Tijd: 20.00 uur Studentenpastoraat, VE-90 Van Eeghenstraat 90 Info: 31-(0)20-6767828</p>
<p>Dinsdag 2 Mei</p>	<p>Woensdag 3 Mei</p>	<p>Donderdag 4 Mei Dodenherdenking Utrecht .Hofmans Vertellingen debat, interview, column en de rubriek Goede boeken/slechte .boeken. Met live-muziek .Aanvang: 19.30 uur .Toegang gratis ,Hofman Café .Janskerkhof 17 a Info: 030-2315882</p>	<p>Vrijdag 5 Mei Nationale bevrijdingsdag</p>
<p>Woensdag 10 Mei</p>	<p>Donderdag 11 Mei</p> <p>Rotterdam "De Nobele Manager" forumdiscussie over regels voor het zakendoen T. v. Kooten, W. Bos, G. .Crijns. O.l.v. R. v. Tulder uur / Gratis 17.30 - 16.00 Compl. Woudestein zaal B4 EUR Burg. Oudlaan 50 Info: 010-4081144</p>	<p>Vrijdag 12 Mei</p> <p>Nijmegen Symposium van de T. More Academie over geheimen in religie, wetenschap en erotiek. Sprekers: W. J. Otten, W. .Drees en R. v. Riessen Tijd: 13.00 - 16.45 uur) .Toegang: fl.75,- / 40,- (stud De Vereniging, K. Karelp. l Info: 024-3615555</p>	<p>Zaterdag 13 Mei</p> <p>Utrecht De stichting Filosofie Oost-West :biedt de cursussen Spiritualiteit i.h. dagelijkse leven 1) Indische filosofie (3): Hindoeïsme 2) .Russische filosofie 3) Middeleeuwse Joodse filosofie 4) over de menselijkheid Mens & menselijkheid in de Islam 5) uur / fl.50,- Info: 16.30 - 10.00 De Stichting filosofie Oost- .West</p>
<p>Donderdag 18 Mei</p> <p>Amsterdam Filosofisch Café o.l.v. Drs. D. Boele .6867330)-(020 Aanvang: 20.00 uur. / .Gratis Hotel de Filosoof, Anna Vondelstraat 6</p>	<p>Vrijdag 19 Mei</p> <p>Utrecht Symposium over Filosofie in Bedrijf Aanvang 10.45 uur / Gratis CSB zalencentrum, Kromme Nieuwegracht 39 Info: pg. 14 & 15 van dit nummer</p>	<p>Zaterdag 20 Mei</p>	<p>Zondag 21 Mei</p> <p>Breda Filosofisch Café publiek bepaalt onderwerp. .O.l.v. P. Vastbinder .Toegang gratis .Info: 076-5614392 Cultureel Café D'n Denker, Jan Nieuwenhuyzenstraat 3</p>

DON GIOVANNI: DE OPERA

Op 27 januari in het jaar 1756 om 8 uur 's avonds werd Wolfgang Amadeus Mozart te Salzburg geboren. Hij was de zoon van Leopold Mozart, componist maar vooral bekend als vioolleraar. In datzelfde jaar waarin Wolfgang geboren werd, had Leopold net een vioolmethode voltooid: Versuch einer gründlichen Violinschule. Het was een succesvolle methode, werd in verscheidene talen uitgegeven en werd vaak herdrukt. Toch heeft Leopold deze carrière laten varen om zich helemaal te kunnen richten op de opvoeding van zijn kinderen, en dan met name de muzikale vorming van Wolfgang.

W. Kruijswijk

Waar nu dit artikel over gaat is een van de werken van Mozart en het zal niet verbazen dat het de opera Don Giovanni betreft. De opera is in Wenen op 7 mei 1787 voor het eerst opgevoerd en men was er niet enthousiast over, ook na verandering viel het niet in de smaak. Maar de keizer had een andere mening: "Dit werk is hemels; het is nog mooier dan 'Le nozze di Figaro', maar het is geen spek naar de bek van mijn Weners". De reactie van Mozart, toen hij het te horen kreeg, was eenvoudig: "Geef hen de tijd om erop te kauwen!" De opera werd nog vele malen opgevoerd en langzamerhand begon men het werk te waarderen, waarop tenslotte de Weners het stuk uitriepen tot dramatisch meesterwerk.

Maar waar gaat deze opera eigenlijk over? Don Giovanni is een bekende naam, het staat gelijk aan vrouwen verleider, maar wat maakt hij allemaal mee? De opera begint met een moord: terwijl de knecht Leporello buiten op wacht staat, valt Don Giovanni in het huis van de Commendatore diens dochter, Donna Anna, lastig. De Commendatore komt zijn dochter te hulp, maar haast voordat het gevecht begonnen is, heeft Don Giovanni al de dodelijk steek toegebracht, en vlucht. Donna Anna roept haar verloofde Don Ottavio te hulp, maar het enige wat zij vinden is het lijk van de Commendatore. Donna Anna roept haar verloofde op tot wraak. In de tussentijd is Don Giovanni al bezig een nieuw slachtoffer te zoeken. Hij kiest echter de verkeerde, want het blijkt Don Elvira te zijn, die hij eerder verlaten had. Zij weet twee oplossingen: of Don Giovanni aan haar zijde of moord en wraak. Op de klacht van Don Elvira antwoordt Leporello uiteindelijk met een aria over de 'veroveringen' van Don Giovanni:

*Mevrouwetje, dit is het register
Van de schonen die mijn meester heeft bemind:
Een register, door mij opgesteld;
Kijkt u maar, lees met me mee.*

*(Madamina, il catalogo é questo
delle belle che amó il padron mio:
il catalogo egli é che ho fatt'io;
osservate, leggete con me.)*

Tot woede van Don Elvira laat Leporello zien hoeveel vrouwenharten zijn meester heeft gebroken de laatste tijd, waar het gebeurd is, wat zijn voorkeuren zijn en noem maar op.

Leporello met het beruchte register

Don Giovanni heeft inmiddels zijn oog laten vallen op Zerlina, een boerenmeisje dat op het punt staat te gaan trouwen. Hij verleidt haar, maar Don Elvira weet haar nog net op tijd te waarschuwen, en weer loopt het voor Don Giovanni op niks uit. Ingewikkelder wordt het als Donna Anna op het toneel verschijnt en Don Giovanni om hulp vraagt om de moordenaar van haar vader te vinden. Don Elvira komt ook weer op, vastbesloten om overal eens flink de waarheid over hem te vertellen. Don Giovanni probeert zo veel mogelijk te relativiseren, maar na een tijdje begint het bij Donna Anna te dagen dat de moordenaar van haar vader voor haar staat. Na zijn vertrek deelt Donna Anna deze nieuwe informatie met de anderen en ziet het er niet gunstig uit voor Don Giovanni.

Desalniettemin laat hij zich door niets weerhouden en besluit hij een groot feest te organiseren waar alle dorpsbewoners voor uitgenodigd worden, zodat hij toch nog kan proberen Zerlina te krijgen. Ook drie geheimzinnige gemaskerde figuren worden tot het feest toegelaten; deze drie zijn hier om zich te wreken op Don Giovanni.

Don Giovanni krijgt het bijna voor elkaar om Zerlina naar een afgelegen kamertje te lokken, maar als ze hard om hulp roept, zien de gasten wat er gebeurt. Hij probeert eerst nog Leporello de schuld van alles te geven, maar tevergeefs. Als de drie gemaskerden zich ook nog eens bekend maken, lijkt het afgelopen te zijn voor Don Giovanni, maar hij speelt het weer eens klaar om te ontkomen.

Al zijn zorgen vergetend kiest Don Giovanni zijn volgende slachtoffer: het kamermeisje van Don Elvira. Om haar te pakken te krijgen, ruilt hij met Leporello van kleding. Zodra beiden Don Elvira uit haar kamer hebben gelokt, ziet zij Leporello aan voor Don Giovanni en kan deze ongestoord zijn gang gaan. Maar ook ditmaal krijgt hij geen kans; Masetto (de man van Zerlina) is met een stel vrienden op zoek naar Don Giovanni. Omdat deze nog de kleren van zijn knecht aanheeft, weet hij de boeren te misleiden en Masetto een pak slaag te geven.

Donna Anna en Don Ottavio, Masetto en Zerlina besluiten de jacht te openen; Don Giovanni zal moeten boeten voor zijn daden. Ze stuiten op Elvira en Leporello, die nog steeds de kleren van zijn meester aan heeft, en willen hem straffen. Leporello maakt zich bekend en in de verwarring die ontstaat, weet hij te ontkomen.

Op het kerkhof komen Leporello en Don Giovanni elkaar weer tegen en de laatste heeft plezier om wat er de afgelopen tijd allemaal is gebeurd. Zij lach wordt echter onderbroken door een stem uit het standbeeld van de Commendatore die hem eraan

herinnert welke straffen hij zal ondergaan voor al zijn slechte daden. Don Giovanni nodigt, als antwoord, de Commendatore uit voor het diner.

Bij het diner komt Elvira binnen om nog een keer Don Giovanni over te halen, maar hij lacht haar uit. Als zij dan het vertrek verlaat, stuit zij op de steengeworden Commendatore; hij komt voor het diner. Als Don Giovanni hem begroet met een handdruk, voelt hij een plotselinge koude en de Commendatore beveelt hem dat hij zijn leven moet beteren. Don Giovanni weigert dit en wordt dan samen met de Commendatore door de aarde verzwolgen.

In de slotscene is iedereen verbijsterd over wat er allemaal gebeurd is en vertelt iedereen wat hij of zij nu van plan is te gaan doen: Donna Anna vraagt haar verloofde Ottavio nog een jaar uitstel, Elvira vertrekt naar het klooster, Masetto en Zerlina besluiten met een uitgebreide maaltijd alles te vergeten en Leporello besluit naar de kroeg te gaan om een nieuwe meester te vinden...

¶

DON GIOVANNI OF CASANOVA?

Don Giovanni is een verleider, Casanova een verleide. Dit is slechts één van de vele mogelijke onderscheiden tussen de twee figuren. Casanova zou met alle vrouwen willen trouwen, als ze hem niet zouden verlaten, Don Giovanni verlaat ze alle, daar geeneen hem ooit nog zou willen verlaten.

C. Ierna

Stellig is het Casanova die tot over zijn oren verliefd raakt op een schone dame, die hem telkens verlaat na een min of meer zwoele nacht. Don Giovanni pakt het heel anders aan: met volle beheersing van de liefdes- en verleidingskunst brengt hij vrouwen van alle soorten en maten tot val. Daar hij hun soort ten diepste minacht en niet echt bemint laat hij ze eenzaam en bedrogen achter.

Maar er is meer: Don Giovanni is een mythe, Casanova een historisch personage. Daarom wordt er over de eerste geschreven, terwijl de tweede over zichzelf schrijft. Don Giovanni vindt zijn manier van bestaan in de fantastische daden die hem worden toegeschreven, Casanova vindt die in de kroniek en getuigenis en raakt verstrikt in zijn Memoires. 'Slechts van één te houden is de andere (vrouwen) onrecht doen'; beide personages kunnen zich in deze uitspraak vinden. Maar Don Giovanni houdt van geen, Casanova van allemaal.

Zoals Don Giovanni geprezen en bewonderd wordt door het mannelijke deel van de wereldbevolking, zo betreurt Casanova in zijn Memoires zijn droevige lot, dat hij deelt met de slachtoffers van Don Giovanni. Terwijl van deze laatste de daden bezongen worden, moet Casanova het doen met zoetzure herinneringen. Casanova valt van één ware liefde in de andere: iets waar Don Giovanni stevast niet in gelooft.

Zij worden verder gescheiden door ideologie en geschiedenis. Waar Don Giovanni een profeet van het illuminisme is, blijft Casanova een afstammeling van het ancien régime. Don Giovanni daagt God uit en verspeelt zijn ziel dagelijks, Casanova zou de zijne aan zijn geliefden willen schenken. Ten opzichte van de rede zijn zij beide vergelijkbaar: beide verliezers. De één te vroeg, omdat hij haar ophemelt terwijl de brandstapels van de inquisitie nog door heel Europa branden. De ander te laat, omdat hij haar verwerpt wanneer zij zich onherroepelijk in het cultuurbeeld nestelt.

Don Giovanni mag dan wel met een onweerstaanbare natuurkracht geassocieerd worden, het natuurbeeld dat hierbij hoort heeft niets met hartstochten in de zin van Platoonse Liefde te maken. Don Giovanni laat zich niet meeslepen door de liefde, maar slechts door de driften die eraan gekoppeld zijn. Fysieke drang en aantrekkingskracht gestuurd door een vakkundige ratio, slaaf van zijn passies, maken hem tot de onweerstaanbare machinale minnaar die hij is. Hij is een homme machine en zijn functie is genot geven en nemen.

Casanova daarentegen wordt bemind en verleid door vrouwelijke varianten van Don Giovanni, die hem voor het plezier van één nacht opeisen en daarna verstoten. Niet de rationaliteit maar de emotionaliteit is voor hem het belangrijkste. Voor Don Giovanni, de Kierkegaardiaanse estheet, is elke keer een (niet succesvolle) poging tot de herhaling van de eerste keer. Voor Casanova is het elke keer de eerste keer en geen vrouw is voor hem zoals een andere. Voor Don Giovanni zijn zij echter allen gelijk.

De delen in cursief zijn vertalingen uit deel 1 van "Elogio del Libertino" van F. Cuomo, Newton-Compton 1994, Milano

¶

DE GEBROEDERS

Sherlock Holmes friemelde wat aan zijn snor. Dit was werkelijk de lastigste situatie die hij in zijn carrière had meegemaakt.

R. den Dikken

De zaak welke hij nu onder handen had, vereiste niet alleen maar medische en scheikundige kennis. Het grootste probleem was namelijk niet dat Dostojevski gewoon in levende lijve in het verhaal optrad, terwijl de krant er melding van maakte dat hij vermoord was. Want deze situaties doen zich vaak genoeg voor. Zelfs Tolstoj, die zo materieel is ingesteld als zelfs niet meer wenselijk is, doet niet moeilijk over deze onduidelige stand van zaken. Holmes draaide nog maar eens aan zijn snor. 'Au!'

'Waarom heb je eigenlijk Sherlock Holmes in dit verhaal gehaald?' vroeg Dostojevski aan mij. 'Omdat ik zelf tot de verdachten behoor, Dostojevski' zei ik. 'En ik ga er vanuit dat hij onpartijdig de situatie in beschouwing kan nemen en er op die manier achter kan komen wie de moord gepleegd heeft.'

'Je antwoordt niet op mijn vraag', zei Dostojevski, 'waarom heb je Sherlock Holmes in dit verhaal gehaald? Waarom niet Father

Brown? Waarom niet Hercule Poirot? Waarom niet Lord Peter? Waarom niet William van Baskerville? Waarom niet weet ik welke willekeurige detective uit een boek?'

'Aha, een aanwijzing,' dacht Sherlock Holmes. 'Hieruit kan ik concluderen dat het er niet om gaat dat ik elke detective heb gelezen, gelukkig maar, want ik ken alleen de boeken van Sir Arthur Conan Doyle. Maar waarom noemt Dostojevski eigenlijk alleen maar detectives uit een boek? En wie is William van Baskerville? Ik voel dat de ontknoping nabij is...'

'Ik weet maar één ding,' zei Dostojevski, 'en dat is dat ik een ongelofelijke honger heb. Al dat nadenken vreet energie. Eens even kijken of Tolstoj nog wat te eten heeft.' En hij liep de trap op naar beneden en ging in de keuken op zoek naar wat voer. Maar wat was dat? Wat lag daar op de mat? Een kat?

'Kat is dood. En wij hebben hem vermoord. Aldus sprak de krant,' mompelde Dostojevski.

Dostojevski had opeens geen trek meer. Hij slenterde weer naar zijn bank terug en kon nog even niet genoeglijk spinnen.

¶

HET INTERVIEW

Interview met Koen van Gilst, eerstejaars filosofie en voorzitter van de activiteitencommissie van de FUF.

C. Ierna

Je hebt voor de studie filosofie gekozen, waarom?

Ik ben begonnen met de studie Computational Science (CS), waar je leert hoe je grootschalige computermodellen van fysische verschijnselen kunt maken. Omdat er, naar mijn zin, teveel nadruk op wiskunde werd gelegd, ben ik na een jaar overgeschakeld naar sterrenkunde. Daarna ben ik overgestapt op filosofie omdat ik vermoedde dat dat makkelijker zou zijn. Ik was geïnteresseerd in het grote heelal en de Theorieën van Alles. Alleen werden deze theorieën uitgelegd aan de hand van wiskundige raadseltjes. Eindeloze rijen integralen vol vreemde tekens en dat was dan de werkelijkheid achter de onze. Misschien dat ik nog een Theorie van Alles zonder wiskunde bij filosofie tegen kom, maar die illusie koester ik eigenlijk niet.

Vind je dat de studie aan je verwachtingen voldoet?

Eigenlijk is het precies wat ik wilde en verwacht had. Het programma is licht en er is nog genoeg tijd voor andere dingen. Voor ik begon was ik nog een beetje bang dat het te zweverig zou zijn en dat er nogal veel zou worden gefilosofeerd in plaats van het filosoferen te bestuderen, maar tot nu toe is dit niet gebeurd.

Wat vind je tot nu toe het leukste aan je studie?

De pauzes tussen de colleges door. De meligheid die ik hier om 10 uur 's ochtends tref, overstijgt alles wat ik tot nu toe heb meegemaakt. Sigaretje, koffie en schelden op wat er nu weer niet duidelijk is geworden. Vandaar dat ik ook altijd te laat ben. Niet

dat de colleges zo verschrikkelijk zijn. De colleges van Schuhmann bijvoorbeeld vind ik wel goed, maar zo denkt niet iedereen erover.

Je bent ook al bestuurslid van de FUF, vertel daar eens iets over.

Als je van ruzie maken houdt en oeverloze discussies die op het laatst helemaal nergens meer over gaan, is het bestuur van de FUF iets voor jou. Aangezien ik daar wel van houd en ik het leuk vind om de een na de ander uit zijn (of haar) vel te zien springen als er weer eens iets misgaat, ben ik wel blij erin te zitten. Trouwens ook als je niet van ruzie houdt, is de FUF een leuke vereniging. Het is zo'n beetje de enige manier om je medestudenten nog wat te leren kennen. Ik probeer dit sociale gebeuren dan ook te stimuleren door activiteiten te organiseren. Tot nu toe wil dit nog niet zo lukken, maar ik geef niet op en heb nog ideeën genoeg. Wacht maar af...

Wat zou je absoluut willen veranderen en wat absoluut niet in je studie?

De filosofen rennen altijd gelijk weg na de colleges: sommigen zijn nog eerder het lokaal uit dan Schuhmann en dat is een hele prestatie. Eigenlijk kan ik ze daar ook geen ongelijk in geven, want er is ook niet echt zoveel te doen op de faculteit. Je hebt het FUF-hok, maar als je daar een keer bent geweest heb je het er ook wel gezien. Ten eerste zit het stampvol met CKI'ers en alsof dat nog niet erg genoeg is, wordt stilzwijgend iedere filosoof het hok uitgestaard. En dan is er ook nog het rookverbod, wat funest is. Mede daardoor zijn de gezelligheid en de aanwezigheid van filosofen ten gronde gegaan.

¶

DE TRUKENDOOS VAN DE LOGICA

Wat is het moeilijk de logica serieus te nemen! Ik snap best dat logici proberen te bewijzen dat wat iedereen logisch vindt, maar dat ze daar bij lange na nog geen afdoende systeem voor hebben ontwikkeld, moge duidelijk zijn uit het volgende voorbeeld.

R. Stuijvenberg

Een opdracht uit het logicaboek *The language of first order logic*, waarvan de eerste zes hoofdstukken tentamenstof zijn, vraagt ons om de volgende bewering te bewijzen:

$$(P \rightarrow Q) \leftrightarrow (\neg P \vee Q)$$

Ze bedoelen hiermee te zeggen dat $\neg P \vee Q$ een andere manier is om $P \rightarrow Q$ te zeggen.

Daarmee bedoelen ze te zeggen dat 'niet P of Q' een andere manier is om te zeggen 'als P dan Q'.

Ze bedoelen hiermee te zeggen dat als je bedoelt te zeggen 'als het regent dan wordt je nat' je ook kunt zeggen 'het regent niet of je wordt nat'.

Ze hadden ook kunnen zeggen: 'Of je wordt nat, en dan regent het, of je wordt niet nat en dan weet je niet zeker of het regent; je kunt namelijk ook een paraplu bij je hebben, of je kunt schuilen.' Maar logici houden van kort, bondig en eenduidig, hetgeen op zich al een bewijs is dat logica niets te maken heeft met wat voor realiteit dan ook. Ik ken geen werkelijkheid die kort, bondig en eenduidig is.

Maar goed, na bestudering van alle regels die logici bedacht hebben om alles wat waar is ook te kunnen bewijzen, zie ik geen enkele oplossing voor het probleem dat in de opdracht geschetst wordt. Gelukkig zijn er de uitwerkingen van de student-assistent, die, tot mijn grote schrik, een volledige A4 nodig heeft om de genoemde stelling te bewijzen. Ze verwachten toch niet dat ik dat bij het tentamen ook ga doen? Eens kijken wat hij voorstelt, nee, hoe hij het bewijs dichttimmerd, want dat is het doel van de logica. Er mag geen speld meer tussen te krijgen zijn.

Wat ik begrijp, is zijn eerste stap, namelijk dat we eigenlijk twee dingen moeten bewijzen (daar gaan we al met de eenduidigheid):

$$(P \rightarrow Q) \rightarrow (\neg P \vee Q)$$

en andersom:

$$(\neg P \vee Q) \rightarrow (P \rightarrow Q).$$

Laten we het tweede bewijs eens bekijken, zoals geleverd door de student-assistent, uiteraard met instemming van docent Mark van Atten.

We beginnen dan met $(\neg P \vee Q)$. We moeten aantonen dat dit leidt tot $(P \rightarrow Q)$.

Stel, zo schrijft hij of zij (in formele tekens, want logici weigeren Nederlands te spreken), dat $\neg P$ (niet P) waar is. Stel vervolgens dat P wel waar is. Stel daarna dat $\neg Q$ waar is.

De legitimatie voor al deze veronderstellingen ontbreekt. Blijkbaar mag je in de logica zomaar alles veronderstellen. Let op welke redenering er nu wordt gevolgd:

Omdat we nu zowel P als niet P hebben verondersteld, en dat dus een contradictie is (want iets kan niet tegelijk waar en onwaar zijn – in de logica welteverstaan, want in de werkelijkheid is het zo dat bijna alles zowel waar als onwaar kan zijn), kan het dus niet zo zijn dat $\neg Q$ waar is, dus geldt $\neg\neg Q$ (niet niet Q), hetgeen weer hetzelfde is als Q.

En omdat we begonnen zijn met P, mogen we nu dus concluderen dat het volgende is bewezen: Als P, dan Q, ofwel: $P \rightarrow Q$, zo redeneert de logicus.

Vervolgens veronderstelt hij Q (uit de beginstelling van dit subbewijs, of sub-subbewijs?? ik ben de tel al kwijt). Daarna veronderstelt hij P.

Wederom ontbreekt iedere legitimatie. Q hadden we al verondersteld, die mogen we dus wederom opvoeren. Waaruit vrolijk geconcludeerd wordt: zie je wel: uit P volgt Q, ofwel:

$$P \rightarrow Q.$$

Hiermee is het bewijs geleverd.

Het probleem zit hem natuurlijk in de veronderstellingen. Je mag alles veronderstellen en als er dan iets uitkomt wat je kunt gebruiken, geldt dat als bewijs. Alles in mij verzet zich hiertegen. Als je iets anders had verondersteld, was er ook iets

anders uitgekomen, denk ik dan, dus is het bewijs nogal willekeurig en op zijn minst afhankelijk van je veronderstellingen. Terwijl we toch zoeken naar contextonafhankelijke, universele bewijzen. De logicus gebruikt daarentegen een trukendoos van veronderstellingen, waaruit hij naar hartelust graait tot er iets uitkomt wat hem bevestigt in zijn bewijs.

Het doet mij eerlijk gezegd denken aan een kind dat in kabouters gelooft; hij heeft er vannacht toch over gedroomd? Stel dat kabouters bestaan, dan wordt de wereld een stuk interessanter. Maar daarmee is toch nog niet bewezen dat kabouters bestaan? Of vindt een logicus van wel?

Over twee dagen moet ik tentamen doen en als Mark van Atten dit leest, begrijpt hij meteen waarom ik het niet heb gehaald. De grap is dat ik het tentamen waarschijnlijk wél zal halen. Ik geloof namelijk in kabouters.

FILOSOFIE IN BEDRIJF?

Volgens Plato diende de ideale staat bestuurd te worden door filosofen. Dat lijkt gek, want filosofen houden zich bij uitstek bezig met vraagstukken die het alledaagse, praktische niet aangaan. Wat is de relatie tussen de praktijk (onder andere het bedrijfsleven) en de filosofie?

N. Nijsingh

Sommige mensen zijn van mening dat typische vragen van de filosofie vragen zijn naar God en oneindigheid en de zin van het bestaan, en dat filosofen dus geen praktisch werk hoeven en kunnen verrichten. Elk jaar schrijven zich dan ook studenten voor de studie wijsbegeerte in die vast van plan zijn de 'waarheid van het universum' of iets dergelijks bloot te leggen (gek genoeg zie je diezelfde studenten nooit bij een propedeuse-uitreiking). Zij zijn van mening dat een baan iets is waar je op neer moet kijken. Deze mensen willen graag iets doen wat geen toepassing heeft.

Misschien hebben de vragen van de filosofie geen directe toepassing, maar dit neemt niet weg dat er een verschil is tussen goede en slechte filosofen. Een goede filosoof kan goed argumenteren en formuleren. Ik ben van mening dat de

opleiding filosofie studenten voornamelijk vaardigheden bijbrengt, dus geen 'waarheden' of 'wijsheden'. Een filosofie - student kan een positie onderbouwen, kan een standpunt vanuit een breder perspectief innemen, kan abstract denken en is gewend om teksten te lezen en te produceren.

Ik denk dan ook dat de studie filosofie een uitstekende aanloop is voor een carrière in het bedrijfsleven. Ook denk ik dat afgestudeerde filosofen zich niet te goed hoeven te voelen om hun verworven vaardigheden in dienst te stellen van een bedrijf.

F i B

Vandaar dat ik blij verrast was toen de faculteit de FUF vroeg om een symposium te organiseren in het kader van de nieuwe opleiding 'Filosofie in Bedrijf'. Dit symposium wordt gehouden op 19 mei en ik hoop dat op die dag

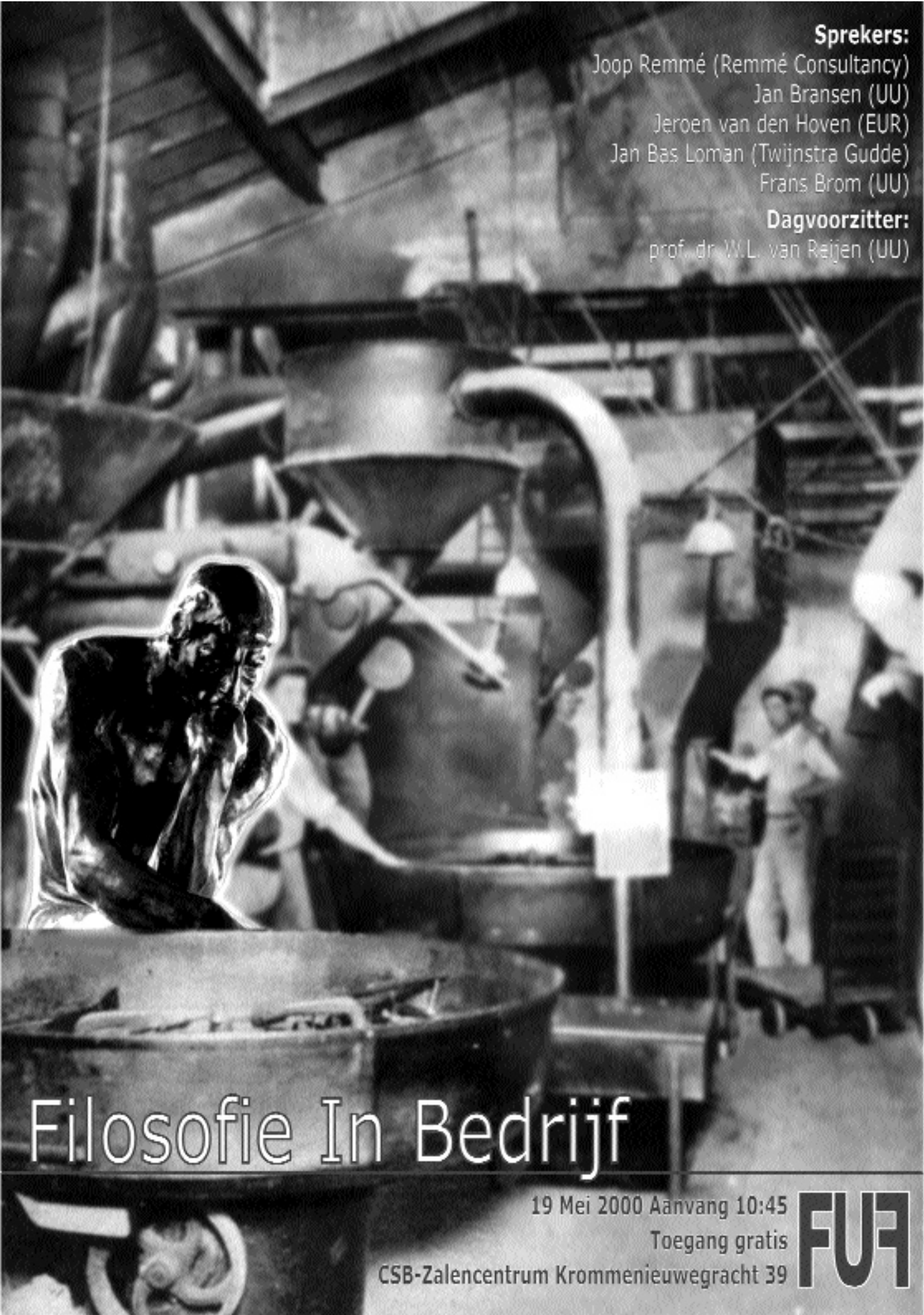
duidelijk wordt wat de relatie tussen filosofie en bedrijf is en zou kunnen zijn. Tussen de lezingen door zal er in ieder geval ruimte zijn voor een beetje gezonde filosofische discussie.

Reacties? Mail naar: Niels.Nijsingh@phil.uu.nl

¶

WILLEMS WORLD

Sprekers:

Joop Remmé (Remmé Consultancy)

Jan Bransen (UU)

Jeroen van den Hoven (EUR)

Jan Bas Loman (Twijnstra Gudde)

Frans Brom (UU)

Dagvoorzitter:

prof. dr. W.L. van Reijen (UU)

Filosofie In Bedrijf

19 Mei 2000 Aanvang 10:45

Toegang gratis

CSB-Zalencentrum Krommenieuwegracht 39

FUA

HALVERWEGE *DE NAAM VAN DE ROOS*

Samen met een middeleeuwse monnik, Willem van Baskerville, en zijn novice Adson komen we aan bij een zeer geheimzinnig, middeleeuws klooster, waar zich vreemde en huiveringwekkende gebeurtenissen voltrekken.

C. van Sijl

Willem, gemodelleerd naar William van Ockham en Roger Bacon, naar wie hij vaak verwijst als goede vrienden van hem, gaat te werk als een ware Sherlock Holmes (naar wie zijn naam Baskerville een knipoog is).

Op een dag wordt er een vermoorde monnik gevonden en iedereen in het klooster vraagt zich ten eerste af wie de moordenaar zou kunnen zijn en wat zijn beweegredenen zijn geweest. Willem krijgt een volmacht van de abt om rond te kijken in het klooster en de broeders vragen te stellen, maar er blijkt één plek in de abdij te zijn, waar geen nieuwsgierige onderzoekers gewenst zijn: de Bibliotheek...

Adson is vol bewondering voor zijn leermeester Willem, die uit de meest lofhangende opmerkingen zeer belangwekkende conclusies trekt door het gebruik van logica, maar hij leert ook inzien wat de beperkingen ervan zijn. Hij doet zijn best zijn meesters scherpe geest te evenaren, maar gaandeweg wordt het,

voor beiden, een steeds groter raadsel wie er achter de gruwelijkheden zit en wat zijn motieven zijn.

Er worden nog meer monniken op mysterieuze wijze gedood en de bibliotheek gaat een steeds centralere rol spelen in Willems onderzoek. Ook directe betrokkenen bij de bibliotheek komen meer in het spel en zij lijken er veel voor over te hebben dat Willem er niet achter komt wat zich in de bibliotheek bevindt en afspeelt.

Het boek is een fantastische verknoping van vroegmiddeleeuwse filosofie gedomineerd door religieuze doctrines en de eerste sporen van zelfstandiger denken zoals bij Ockham en Bacon, wiens tekentheorie eveneens zeer goed in het verhaal is verweven.

Kortom: De Naam van de Roos is een spannend boek, met vele lagen in de verhaalstructuur, waardoor het veel meer is dan gewoon een detectiveroman.

Zeker voor filosofen een aanrader, vanwege alle verwijzingen naar de middeleeuwse filosofie die er meesterlijk in verwerkt zijn.

¶

Colofon

Hoofdredactie:
Claartje van Sijl

Eindredactie:
Daphne van der Nagel

Vormgeving:
Carlo Ierna

De redactie:
Wilco Kruijswijk
Kari Marx

De Filosoof 3 April 2000
oplage: 425

De deadline voor nr. 4 is 5 mei
De deadline voor nr. 5 is 2 juni

Kopij kan ingeleverd worden via de *De Filosoof*-Folder in *Students General*, het postvakje bij de administratie of e-mail aan de.filosoof@phil.uu.nl

Uitgave van de FUF
Heidelberglaan 8
3584 CS Utrecht

TOT SLOT

In de redactie is het idee geopperd om een serie artikelen te publiceren over filosofie studeren in het buitenland. Er zijn al contacten gelegd met studenten filosofie in Bonn en Trento, die een artikel willen schrijven over filosofie studeren in respectievelijk Duitsland en Italië.

C. van Sijl

Het is de bedoeling dat verschillen in aanpak van de studie en de stof, onderwijsaanbod, literatuur, etcetera met de Nederlandse, en in het bijzonder met de Utrechtse studie filosofie in deze artikelen aan bod komen. Bovendien zouden medestudenten die een tijdje in het buitenland willen gaan studeren, hierdoor aan ideeën kunnen worden geholpen en misschien zelfs al contacten leggen om informatie te krijgen over de verschillende mogelijkheden. Mocht het zo zijn dat je toevallig vrienden, kennissen of andere contacten hebt ergens op aarde, met connecties richting de studie filosofie, dan zouden we het erg leuk vinden als je een bijdrage voor deze serie artikelen wilt geven.

¶

